

Appu ja pojad

Hetiidi keelest tõlkinud ja kommenteerinud Siim Mõttus

Hetiidi kirjanduspärandist on jõudnud meieni üsnagi esinduslik kogu erinevaid müüdinarratiive, mis suurejooneliselt jutustavad taevavägist võitlustest koletute olenditega, või jumalaist, kes tihtipeale kippusid kaduma ja sellega maailmakorra kõikuma löid. Neid lugusid võib leida ka tõlgituna eesti keelde.¹ Ent sellest II eelkristliku aastatuhande Anatoolia kultuurist ja selle pealinna Hattuša raamatukogust on alles ka mõni väiksema mastaabiga mütoloogiline väikevorm. Erialases kirjan-duses on neid tihtipeale tituleeritud kas rahva- või lausa muinasjuttudeks (*Märchen*). Üks neist — lugu rikkast Appust ja tema vaenutsevatest poegadest — on tõlgitud järgnevatel lehekülgedel.

Teos jutustab jõukast, ent lastetust mehest nimega Appu, kes saab päikesejumala abiga endale ihaldatud järeltulijad — kaks poeglast nimega Halb (*Idaluš*) ja Hea (*Hadanza*). Meheikka jõudes pööravad pojad isa päranduse tõttu tülli ning peavad õiglust ja lahendust otsima jumalatelt.

Kõnealuse teksti teeb eripäraseks asjaolu, et hoolimata oma mütoloogiamaigulisest sisust, kus ühed asjaosalised on jumalused, ei ole viimased loo peategelased. Nendeks on lihtsad, ilma suure saatuse ja võimeteta inimesed, kelle näitel esitatakse publikule hea ja halva käitumise tagajärgi. Seetõttu saaks teost liigitada õpetuskirjanduse alla. Kui

¹ Müüti lohemaost Illuyankast ja tema võitlust tormijumalaga vt Sazonov 2011 ning teogoonilise *Taevase võimuvõitluse* paremini säilinud osi vt Puhvel 2005 (sama tekst on ilmunud ka ajakirjas Akadeemia, 2006, nr 4). Esinduslikumate hetiidi müütide tõlkeid inglise keeles vt Hoffner 1998.

selle loo tagapõhjaks võis olla maalähedane rahvasuust pärinev jutuke, mis vaeb igipõlist headuse ja kurjuse teemat, siis kirja saaduna kaeti see kõrgkultuurilise vaabaga, mille tõttu omandas lugu suurematele müüdinarratiividele, eriti hurriidi eepilisele müüditsüklile omased kirjanduslikud võtted ning pildikeele.

Kas jutustus ongi tervikuna laenatud hurriidi kultuurist või pärineb Anatooliast ja selle on loonud idapoolsetel mõjutustel hetiidid ise, on siiani lahendamata. Esimese kasuks kõneleb teose Mesopotaamia miljöö — nimetatakse sealseid linnu (Babülon, Sippar, Ninive jne) ja jumalaid (§ 20) ning esineb arvukaid paralleele hurriidi eepilise tsükli *Taevase võimuvõitlusega* (Beckman 2009: 253, viide 226; Taş ja Adalı 2016: 376; Vigo 2016: 330). Teist võimalust toetavad need uurijad, kes viitavad puhthurriitlike elementide vähesusele ja hurriidikeelse versiooni puudumisele (Siegelová 1971: 33–34). Singer väidab üsna tabavalt, et on vägagi tavaline viia kirjandusteoste tegevus mujale, tuues näiteks neid Shakespeare'i teoseid, mille tegevus ei toimu üldsegi mitte Inglismaal (Singer 1995: 123–128). Muinasjuttude sündmustel ongi tihtipeale kalduvus leida aset kaugel ja võõral maal, „seitsme maa ja mere taga“.

*

Hetiidikeelsed kiilkirjatahvlid, millel lugu Appust ja tema järeltulijatest meieni jõudsid, on kohati väga halvasti säilinud. Leitud on üks suurem tahvel (KUB 24.8) ja kümme konda väiksemat fragmenti, mis pärinevad arvatavasti umbes seitsmest või kaheksast erinevast koopiast.² Seetõttu jääb suur osa teose keskosast ja paraku ka loo lõpplahendus ning tegelaste lõplik saatus meile teadmata. Tekstikatked dateeritakse umbes 13. sajandisse eKr, Hetiidi Uue riigi aegsesse perioodi, ent mitmed grammatilised vormid viitavad vanemale päritolule, nii et loo üles-tähendamine võib tagasi ulatuda isegi kuni 16. sajandisse eKr.³

Siinse tõlke aluseks on võetud Jana Siegelova toimetatud väljaanne (Siegelová 1971).⁴

² Kataloogitud CTH (Catalogue des texts hittites) 360 alla.

³ Tekstis esineb näiteks asesõnade arhailisemaid vorme, vt Siegelová 1971: 26–27; van den Hout 2020: 115.

⁴ Kandilised sulud tähistavad originaaltekstis hävinenud, ent mõnel juhul rekonstrueeritavaid kohti, ümarsulud tõlkija lisandusi.

Tõlge

§ 1 [...] kes ülendab neid mehi, kes õiglased, ning kurje mehi nagu puid painutab, lajatades kurjadele (justkui) kiviga vastu kolpa ning hävitab nad.⁵

§ 2 Oli (kord) üks linn nimega Šudul, Lulluwamaal,⁶ mere kaldal. Seal elas Appu-nimeline⁷ mees, kes oli rikkaim kogu maal, (omades) palju veiseid ja lambaid.

§ 3 Asju hõbedast, kullast ja [*lapis laz*]ulist⁸ tal oli kokku riisutud kuhjade kaupa.

§ 4 Ei olnud tal millestki puudus (kui vaid) ühest asjast — tal ei olnud ei poega ega tütar. Šuduli vanemad⁹ istusid tema juurde sööma. Üks (neist) andis oma pojale leiba ja rasva, [teine] aga oma pojale juua. Appul polnud aga kellelegi leiba anda.¹⁰

⁵ Esimene lõik võtab kokku loo moraali — head saavad tasustatud ja halvad karistatud. Kuigi nende tegude tegija on kadunud lünka, võib üsna julgesti oletada, et selleks on päikesejumal. Taolised sissejuhatavad prooimionid olid hetiidi müütilistes kompositsioonides sagedased. Hetiitide arusaama jumaliku õigluse kohta vt Hoffner 2003.

⁶ Lulluwamaa, teisiti tuntud ka kui Lullubum/Lullu, näikse asuvat Zagrose mäestikus, kuid Šudulinimelist linna pole suudetud veel identifitseerida. Kuigi linn peaks justkui asuma mere (*aruna*) kaldal, siis võib terminiga tähistada ka lihtsalt suuremat veekogu, mis pole meie mõistes meri — välja on pakutud näiteks praeguse Lääne-Iraani territooriumil Zagrose mäestikus asuvat Zrebari järve (Taş & Adalı 2016: 376–380). Ent enamasti on ajaloolased arvamusel, et nii Lulluwamaa kui ka sealne linn Šudul ei peaks tähistama mingisugust konkreetset geograafilist punkti, vaid lihtsalt muinasjutulikkude kauged maad „seitsme maa ja mere taga“ (Haas 2006: 195; Siegelová 1971: 19–20). Lulluwamaa figureerib ka kuulsal Narām-Sīni steelil, kus Akadi kuningas kirjeldab oma võitu sealsete rahvaste üle.

⁷ Nimi Appu leiab kasutust ainult käesolevas loos ja muudes tekstides seda ei kohta. Võib olla, et nimi tuleneb semiidi sõnast *abu* või sumeri sõnast *abba* ('isa') ning välja pakutud on ka sõnamängu, kus nime aluseks on hetiidi *appuzzi* ('paks') (Singer 1995: 125, viide 113; van den Hout 2020: 116).

⁸ *Lapis lazuli* on sinise värvusega eelkõige lasuriidil põhinev poolvääriskivi, väga tähtis luksuskaup Vana-Lähis-Idas, mida kasutati kunstiloomes. Toonane peamine *lapis lazuli* leiukoht oli tõenäoliselt Afganistanis Badaḫšāni piirkonnas, kust kaupmehed seda ka lääne poole töid. Klaasivalmistamise oskuste arenedes õpiti seda II aastatuhandel ka põletusahjus järele tegema (Herrmann & Moorey 1983: 489–492).

⁹ Ehk kogukonna tähtsamad liikmed.

¹⁰ Appu lastetus on siinkohal justkui kontrastiks tema rikkusele — mis kasu on kogu sellest varast, kui seda pole kellelegi pärandada.

§ 5 Laud oli kaetud linaga ning seisis altari ees. Appu tõusis, läks oma koju ning heitis, saapad jalas, oma süngi.

§ 6 Appu [naine] hakkas teenritelt pärima: „Ta ei ole (mind) kunagi (seksuaalselt) võtnud. Ehk võtab ta mind nüüd?“ Naine läks ja heitis riietega Appu juurde.

§ 7 Appu virgus¹¹ unest ning tema naine küsis: „Sa pole (mind) kunagi (seksuaalselt) võtnud. Võtad sa mind nüüd?“ Seda kuulnud, vastas Appu: „Sa oled [naine] ja mõtled nagu naine [ega] mõista mitte midagi.“¹²

§ 8 Appu tõusis voodist ning võttis valge lamba¹³ ja läks päikesejumala¹⁴ juurde. Päikesejumal vaatas taevast¹⁵ alla, muutis end noorukiks¹⁶ ja lähenes talle. Ta hakkas uurima: „Mis on sinu häda, millele [võin leevendust tuua]?“

§ 9 [Kui Appu seda ku]ulis [kostas ta]: „Mulle on palju väärtuslikku antud. Mulle on antud [veiseid ja lambaid]. Mul on vajaka ainult ühest. Mul pole ei poega, ei tütar.“ Seda kuulnud, küsis päikesejumal: „Mine, joo ja saa purju. (Siis) koju mine ja voodis hästi oma naist magata. Jumalad annavad sulle ühe poja.“

¹¹ Sõna-sõnalt ‘puhastus unest’ (Ü-az *párkuiyatat*).

¹² Sarnase misogüünilise etteheite teeb ka Iiob oma naisele (Ii 2:10): „Sinagi räägid, nagu rumalad naised räägivad.“

¹³ Hetiitidel oli üsnagi kindel tava, millist looma millisele jumalusele ohverdada tohib. Allilmaga seonduvatele jumalustele toodi musti ohvriloomi, taevastele (sealhulgas päikesejumalatele) aga valgeid või heledaid. Ent kuna paljudel Vana-Lähis-Ida päikesejumalatel on ka ktoonilisi aspekte (kuhu mujale päikesejumalanna ikka öösel minna sai kui mitte allmaailma), siis seetõttu sai hetiitide maa-päikesejumal (^dEREŠ.KI.GAL) ühe rituaali raames näiteks ühe musta ja kaks valget lammast (Haas 1994: 648).

¹⁴ Logogrammi ^dUTU taga peitub päikesejumal Šamaš, hetiidipäraselt Ištanu, kes üle taevaalaotuse kulgedes hoidis silma peal inimkonna heaolul ning et maal valitseks õiglus.

¹⁵ Nagu ikka, elasid ka hetiitide tähtsamad jumalused taevas, mis kunagi mingisuguse pronksise löikeriistaga maast eraldati ning mida siis taevased pull-mehed üleval pidid hoidma. Hetiitide kosmoloogiline maailmavaade jääb meile allikate vähesuse tõttu suuresti selgusetuks (Collins 2007: 191–192), kuid kindlasti oli see vägagi mõjutatud Mesopotaamiast, vt täpsemalt Haas 1994: 106–144, 153–157.

¹⁶ Päikesejumal ilmutab ennast noormehe kujul ka hetiidi loos „Päikesejumal, lehm ja kalur“, vt Hoffner 1998: 85–87.

§ 10 Seda kuulnud, läks Appu oma koju. Päikesejumal aga naasis üles taeva. Nüüd silmas tormijumal¹⁷ päikesejumalat kolme DANNA¹⁸ kauguselt ning ütles oma vesiirile: „Ennäe, tuleb [päike]sejumal, Maade Karjane. [Eg]as (ometi) kuskil mõni maa ei ole hävimas? Või on mõni linn kusagil laostumas? Ep ole sõja-mehed kuskil lüüa saamas?“

§ 11 „Käsi kokal ja karikakandjal teda aina söögi ja joogiga kosutada.“ Päikesejumal tuli [...] ja [...] teda seal.¹⁹ Tormijumal [...] päikesejumalat ning [hakkas] pärima:

§ 12–14 (*Tekst on siinkohal väga halvasti säilinud. Nähtavasti uurib tormijumal päikesejumala tuleku põhjust, mida viimane ka selgitab. Samuti näib katkises lõigus toimetavat Appu.*)

§ 15 Appu naine sai käima peale. [Läks] esimene kuu, teine, kolmas, neljas, viies, kuues, seitsmes, kaheksas ja üheksas ning saabus kümnes kuu. Appu naine sünnitas poja. [Am]m tõstis poja üles ning sättis ta Appu põlvele. Appu hakkas heameelt tundes teda kiigutama ning andis talle kohase²⁰ nime — Halb.²¹ „Kuna

¹⁷ Hetiidi tormijumal, keda alates 13. sajandist eKr hakati sünkretiseerima hurriitide Tešubiga, oli hetiitide panteoni pea.

¹⁸ Kui pikk on hetiitide pikkusühik DANNA, on ebaselge. Osa uurijaid samastavad seda sumerite DANNaga (u 10,8 km), ent mõned peavad seda lühemaks, umbes 1,5 km pikkuseks (Raulwing 2005: 64).

¹⁹ Nähtavasti tuli päikesejumal tihtipeale tormijumala juurde muresõnumiga. Ka „Ullikummi laulus“ heietab tormijumal samas laadis: „Miks tuleb meile me ilmamaa kuningas Päike? Mis temal asja? Küll tõsi tal taga ja tähtsat, mida ei eirata või. Küll raske tal heitlus, raske tal rünnak, mis taeva on paisanud segi, maale on laotanud laastava nälja ja surma.“ (Puhvel 2005: 229). Ka sealses loos algab päikesejumaluse külaskäik kostitamise ja alles pärast seda hakatakse uurima külastamise põhjust. Kuid päikesejumal ei soostu pakutut vastu võtma, mille peale tormijumal solvub. See on mõneti sarnane kreeka külalislahkuse (ξενία) kontseptsiooniga, mis eeldas, et külalisele pakutakse esiti süüa-juua ja alles siis on sobilik uurida külastamise põhjust, vt nt Ilias 18:406jj.

²⁰ Sõna-sõnalt ‘meeldiva, magusa nime’ (*šanezzi laman*), ent vt Puhvel 2002: 673–675.

²¹ Põlvele tõstmine sümboliseeris järglase omaksvõtmist ning tihtipeale kaasnes sellega ka nime andmine ja lapse saatuse ettekuulutamine (Hoffner 1968: 201). Taas võib sarnase episoodi leida ka „Ullikummi laulust“, kus saatusejumalannad tõstsid vastsündinu Kumarbile põlvele ning viimane ristas lapse Ullikummi ja kuulutas, et temast saab vastane tormijumalale; vt Puhvel 2005: 226. Sarnaseid sünnijärgseid põlvele tõstmise momente leidub ka näiteks 1Ms 30:3, 50:23 ja Ilias 9:451; vt ka Landau 2020.

minu isa jumalad ei [lāinud] sinu (jaoks) mööda head teed,²² vaid valisid halva (tee), las olgu tema nimeks [Hal]b.²³

§ 16 Siis teist korda sai Appu [naine] käima peale. [Kümnes kuu saa]bus ning naine tõi ilmale poja. Amm tõs[tis poja üles] ning [sättis Appu põlvele]. Appu hakkas [heameelt tundes] teda [kiigutama] ning pani talle kohase nime: „Kutsu-tagu teda nimega Hea. Kuna minu [isa] jumalad võtsid sinu (jaoks) hea tee [...], las olgu sinu nimeks Hea.“

§ 17 [Appu pojad kosu]sid, kasvasid suureks ja jõudsid [meheik]ka.

§ 18 [Kui] Appu pojad olid [kos]unud, [suureks kasvanud] ja meheikka jõudnud, [lahk]usid nad Appu juurest ja [hakkasid jagama (Appu)] maja.²⁴

§ 19 Vend [Ha]lb [ütles] vend Heale: „Jaotame [me] vara omakeskis ning elame [omaette]“. Vend Hea vastas [vend Halvale]: „Siis kes [...] ? Vend Halb kostis vend Heale: „Kuna asuvad mäed (üksteisest) [eral]di, kuna voolavad jõed (üksteisest) [eral]di ning elavad jumalad (üksteisest) [eral]di – üt[en] ma sulle seda:

²² Isa jumalad (*attašmiš* DINGIR^{MEŠ}) näikse olevat jumalused, vahest seotud perekonna esivanematega, kelle pärusmaa oli perekonna kaitsmine ja toetamine, kohati sarnased Vana-Rooma laaridega. Tekstid viitavad pidevale ohverdamisvajadusele (Görke 2004: 207–211). Nähtavasti oli neil ka sõna otseses mõttes juhtiv osa laste sünni puhul. On arvatud, et viidatud tee, mida mööda need jumalused lapse hinge talutasid, oli seesama Suur Tee (*ura* KAŠKAL), mida mööda hetitide arvates surnu hinged allilma rändasid. See seos lubab Archil isegi oletada, et ehk oli hetitidel kujunenud mingisugune arusaam uuestisünnist (Archi 2007: 190–192). Teisalt on võimalik, et viidatakse asjaolule, et Appu vajas esimese lapse saamise jaoks alkoholi abi ehk last ei eostatud just kõige tavapärasemal viisil (Hoffner 1968: 202; Mouton 2008: 70–71).

²³ Paljudes teisteski rahvajuttudes määrab lapsele antud nimi ära tema saatuse ja iseloomu — pole mingi ime, et Halvast saab loo antagonist ning Heast protagonist; vt Hutter 2019: 507–508. Siinkohal võib võrdluseks tuua ka Homerose kirjeldatud seiga Odüsseuse nimega ristimisest. Viimase nime üheks võimalikuks etümoloogiaks on kreeka ὀδυσσομαι — ‘vihkama’, mis annab ta nime tähenduseks ‘vihaalune’. Odüsseuse vanaisa Autolykos olevat talle säärase nime andnud, sest tema enda peale olid paljud mehed ja naised viha kandnud. Paralleele Autolykose ja Appu vahel on teisigi — ka Autolykos oli omandanud (küll ka varastades) palju karjaloomi; ka Odüsseus võeti pärast süüdi Autolykose põlvele ja ristiti seal ning mõlema järeltulija süüdi saatsid palved jumalaile; vt Цымбурский 2005: 18–26.

²⁴ Vähemalt võimu edasi andmise puhul ei harrastanud hetiidid esmasündinu pärimisesõigust. Madalamate rahvakihtide pärimispraktikate osas on allikad paraku üsna vähesed; vt Beckman 1986: 15–17.

§ 20 Elun[eb päik]esejumal Sipparis, kuujumal aga Kuzinas. On tormijumal Kumme linnas, ent Šauška (hoopis) Ninives. Nanaya aga [elab] Kiššinas, kuid Babülonis asub Marduk. Ela[vad] jumalad eraldi, ela[gu] ka meie!²⁵

§ 21 Asusid Halb ja Hea (vara) jagama. Päikesejumal vaatas [taevast] alla. [(Kõigest) poole] võttis vend Halb, [teise poole] andis vend He[a]le.

§ 22 Nad [...] omakeskis. Oli üks künnihärg [ja üks] lehm. Halb võttis Hea adrahärja ning andis [oma ven]nale Heale kehva lehma. Siis päikesejumal [vaatas alla] taevast: „Saagu [Hea kesine] lehm kobedaks ja kandku [vasikaid].”²⁶

(Esimese tahvli lõpp)

§ 23 [...] neid [...] ülevalt [...]. [...] tagasi võttis/andis. [Kui nad Sipp]arisse jõudsid ning päikesejumala ette kohtu (mõistmiseks) seisis, määras [päikesejumal ve]nd Heale õiguse.

§ 24 Siis hakkas [Ha]lb päikesejumalat sajatama. Päikesejumal kuulis sajatusi [ning] ütles nõnda: „Ma ei [mõis]ta teile kohut. Las Šauška, Ninive kuninganna mõistab teile.”

§ 25 Läksid nad siis Ninivesse. Kui nad jõudsid Ninivesse ja Šauška ette kohtu (mõistmiseks) [seisis ...] siit ja [sealt] pölde [määras ...]

²⁵ Halb toob oma jutu ilmestamiseks võrdluse jumalikust sfäärist. Sippari (praegune Tell Abu Habbah) päikesejumal Šamaši oli küll tavaliselt kuujumal Sini poeg, ent vahel ka tema vend. Siiski pole kindel, kas antud juhul on tegemist just Siniga, sest teda seostati enamasti Uri, mitte Kuzina linnaga, mille asukoht on üleüldse teadmata. Samas tundub ebausutav, et nõnda prominentsesse nimekirja satuks mõni vähemtähtsam kuujumal. Hurriitide tormijumal Tešub ja Šauška (keda samastatakse paljuski Ištariga) olid samuti hurriidi panteonis vend ja õde. Esimese kodukohta Kummet mainivad küll paljud tekstid, kuid selle asukohta pole leitud — tõenäoliselt kusagil Põhja-Assüürias; piiblistki mainitud Ninive leiab praeguse Mosuli äärelinna aladelt. Kolmas jumalik paar tekitab jällegi mõningaid probleeme. Esiteks on Kiššina taas meile tundmatu. Teiseks õe-venna seost Nanaya ja Marduki vahel on raske leida. Nanaya pannakse küll tihti Marduki poja Nabu kaasaks (Pecchioli Daddi & Polvani 1990: 170–171, viide 122; Siegelová 1971: 24–25).

²⁶ Seda et künnihärjad olid tunduvalt väärtuslikumad, näitavad üsna ilmekalt hetitiide seadused. Seal omistatakse künnihärja hinnaks 12 seeklit hõbedat ning täiskasvanud lehma hinnaks seitse seeklit hõbedat. Tiinet lehma hinnati kaheksa seekli vääriliseks; vt Puhvel 2001: 174 § 178.

Siinkohal lugu katkeb. Kulminatsiooni on raske oletada, kuid nagu tao-liste juttude puhul tavaliselt juhtub ja millele § 1 ka vihjab, said õigla-sed ülistatud ning kurjad karistatud. Samuti pole teada, kas lõppotsus saabus Šauška käe all või pidid vennad õiglast otsust otsima veel kol-mandast või neljandastki kohast. Kuna päikesejumal on loos põhiline jumalik tegutseja ning tõenäoliselt seegi, keda peetakse loo prooimionis heade ja halbade inimeste üle otsustajaks, siis on ka võimalik, et kuidagiviisi jõuavad vennad päikesejumala juurde ringiga tagasi. Teksti säi-linud osa järgi on just päikesejumal antud loos tähtsaim taevaline ning arvestades Vana-Lähis-Ida päikesejumalate funktsioone õigluse, sea-duste ja tõe vallas, oleks isegi kummaline, kui loo lõpplahendus jääks mõne teise jumaluse otsustada. Halva karistamisele näib viitavat ka üks ähmaselt säilinud tekstikild, mis kordab loo prooimioni mõtet: „[...] päikesejumal kuulis seda ja [...] õi Halba [...] õunapuu [...] pead [...]“.²⁷

Appu ja tema poegade lugu peetakse nii oma žanri kui ka sisu poo-lest lähedaseks teise hetiidi/hurriidi looga „Päikesejumal, lehm ja kalur“. Mõned seosed lubaksid viimast pidada isegi esimese järjeks. Seda just päikesejumala aktiivsuse, sarnaste kirjanduslike *topos*'te ja motiivide pärast (Pecchioli Daddi ja Polvani 1990: 172–174). Mainitud loos armub päikesejumal ilusasse lehma ja saab temaga järglase. Lehm näeb, et vast-sündinul on vähem jäsmeid, kui oleks normaalne, ja tahab teda sur-mata. Ent laps satub hoopis lastetu kaluri hoole alla, kes leidlapse endale jätab.²⁸ Ühenduslüliks peetakse just Appu loo §-s 22 mainitud Heale jäe-tud kesist lehma, kes hakkas järglasi andma. Aga kindlamaid järeldusi pärsivad lüngad mõlemas tekstis.

„Appu ja pojad“ kätkeb endas arvukalt paralleele teiste narratiividega. Joonealustes viidetes on juba välja toodud mõned spetsiifilisemad sar-nasused hurriidi müüdotsükliga. Ent ühiseid motiive on võimalik leida

²⁷ KBo 19:105 4'–7', vt Siegelová 1971: 14–15.

²⁸ Ingliseelset tõlget vt Hoffner 1998: 85–87, vt ka sealset kriitikat kahe loo ühildu-vuse kohta.

mujaltki. Näiteks on Appu saatus kohati vägagi sarnane Vana Testamendi Iiobi saatusega. Nii nagu Appu, oli ka Iiob kogunud suure rikkuse ja erinevalt Appust saanud ka arvukalt järglasi. Ent tema usu katsumiseks võeti Iiobilt see kõik jumaliku otsusega. Seega oli mõlemal põhjust tunda puudust järeltulijate nappuse pärast. Mõlemale tegid ka nende naised asjakohaseid etteheiteid ja mõlema kaasad said peaaegu identse vastuse. Lõpuks said nii Iiob kui ka Appu jumala abiga soovitu (Hoffner 1969: 52–53). Analoogiat võib leida ka Aabrahamiga, keda samuti vaevas lastetus, ning tema pojapoegade Eesavi ja Jaakobiga, kes sünnieesõiguse ning pärandi pärast kisklesid.²⁹

Kahe vastandliku venna konflikti võiks pidada isegi universaalfolklooriliseks motiiviks, mida võib leida läbi ajaloo maailma erinevaist paigust. Muistsest Egiptusest on vendade vaenamisest säilinud mitmeid lugusid. Tuntuim on kindlasti Horose ja Seti müüt, kuid lisaks ka Anpu ja Bata lugu ning jutustus vendadest Vale ja Tõde, kus esimene lausa viimase silmad välja torkab.³⁰ Sumeri jutustuses personifitseerivad kaks venda, Emeš ja Enten kevadet ning sügist ja jagelevad Enlili ees oma kasulikkuse pärast.³¹ Eriti sarnane Appu poegade probleemiga on ka tüli „Töodes ja päevades“, kus Perses haarab Hesiodose käest endale suurema pärandiosa.³² Loomulikult peaks mainima ka vahest tuntuimat vendade tüllipööramist piiblis, kus Kain tapab kadedusest oma venna Aabeli.³³ Ent näiteid võib arvukalt leida ka germaani, slaavi, araabia ja eesti folkloorist, mille muinasjuttudes vennad vaenu peavad.³⁴ Neist paljude puhul on ühiseks tülijooneks vendade lahku kolimine — seda teevad nii Anpu ja Bata, Eesav ja Jaakob kui ka käesoleva loo tegelased. Tihtipeale saabub lahendus jumalikust sekkumisest: Enlil otsustab Enteni kasuks ja Enneaadid (Egiptuse tähtsamate jumalate kogu) lasevad karistuseks välja torgata ka Vale silmad.

Kuigi loo leviku kontekst on meile mõistmata — on see hetiitide seas levinud muinasjutt, õpetuskirjanduslik teos Hattuša ülikonnale või liht-

²⁹ Vt 1Ms 25:24–34, 27:1–46. Järeltulijat igatseb ka Mesopotaamiast pärit Etana eepose nimitegelane, vt eesti keeles Annus 2005.

³⁰ „Kahe venna loo“ ja „Vale ja Tõe“ ning Horose ja Seti müüdi ingliskeelseid tõlkeid vt Simpson 2003: 80–107.

³¹ Ingliseelset tõlget vt Vanstiphout 2003: 584–588.

³² „Tööd ja päevad“, värsid 35–39; eestikeelset tõlget vt Päll 2006: 48.

³³ Vt 1Ms 4:1–16.

³⁴ Erinevaid paralleele vt Grottanelli 1978: 52–56 ning ATU 613 tüüpi muinaslugusid.

salt õukonna kirjutajate kirjaharjutus, siis sellegipoolest demonstreerib see kultuuride samalaadsust. Lugu Appust ja tema vaenutsevatest poegades käsitleb üldinimlikke probleeme, mille üle on inimesed juurelnud aegade algusest ning tõenäoliselt teevad seda ka tulevikus — inimese pärandus, moraalsus ja õiglus on teemad, mis kestavad üle aegade. Appu lugu pakub tõenäoliselt paljudele äratundmisrõõmu ning võimaldab meil näha ühiseid motiive teiste kultuuride ja narratiividega.

Kirjandus

Annus, Amar 2005. Etana eepos. — A. Annus (toim.). *Muinasaja kirjanduse antoloogia*. Tallinn: Varrak, lk 187–196

Archi, Alfonso 2007. The soul has to leave the land of the living. — *Journal of Ancient Near Eastern Religions*, 7 (2), pp. 169–195

Beckman, Gary 1986. Inheritance and royal succession among the Hittites. — G. Beckman & H. A. Hoffner (Eds.). *Kaniššuwat: A Tribute to Hans G. Güterbock on His Seventy-Fifth Birthday*. (Assyriological Studies 23). Chicago: The Oriental Institute, pp. 13–31

Beckman, Gary 2009. Hittite literature. — C. S. Ehrlich (Ed.). *From an Antique Land. An Introduction To Ancient Near Eastern Literature*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, pp. 215–254

Collins, Billie Jean 2007. *The Hittites and Their World*. (Archaeology and Biblical Studies 7). Atlanta: SBL

Grottanelli, Cristiano 1978. Observations sur l'histoire d'Appou. — *Revue Hittite et Asianique*, Vol. 36, pp. 49–57

Görke, Susanne 2004. Zur Bedeutung der hethitischen Familiengottheiten. — M. Hutter & S. Hutter-Braunsar (Hrsg.). *Offizielle Religion, lokale Kulte und individuelle Religiosität*. Münster: Ugarit-Verlag, S. 207–212

Haas, Volkert 1994. *Geschichte der hethitischen Religion*. (Handbuch der Orientalistik I: Der Nahe und Mittlere Osten 15). Leiden–Boston: Brill

Haas, Volkert 2006. *Die hethitische Literatur: Texte, Stilistik, Motive*. Berlin–New York: de Gruyter

Herrmann, Georgina & Peter R, S, **Moorey** 1983. Lapislazuli. — D. O. Edzard (Hrsg.). *Reallexikon der Assyriologie und vorderasiatischen Archäologie* (Vol. 6). Berlin–New York: De Gruyter, S. 489–492

Hoffner, Harry A. 1968. Birth and name-giving in Hittite texts. — *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 27 (3), pp. 198–203

Hoffner, Harry A. 1969. Some Contributions of Hittitology to Old Testament study. — *Tyndale Bulletin*, 20, pp. 27–55

Hoffner, Harry A. 1998. *Hittite Myths* (2. ed.). (Writings from the Ancient World). Atlanta: Scholars Press

Hoffner, Harry A. 2003 Theodicy in Hittite texts. — A. Laato & J. C. de Moor (Eds.). *Theodicy in the World of the Bible*. Leiden–Boston: Brill, pp. 90–107

Hout, Theo P. J. van den 2020. *A History of Hittite Literacy: Writing and Reading in Late Bronze-Age Anatolia (1650–1200 BC)*. Cambridge: Cambridge University Press

Hutter, Manfred 2019. Personennamen der hethitischen Großreichszeit als Quellen religiöser Verhältnisse. — R. Kim, J. Mynářová & P. Pavúk (Eds.). *Hrozný and Hittite: The First Hundred Years*. (Culture and History of the Ancient Near East 107). Leiden–Boston: Brill, S. 506–517.

Landau, Ephraim. 2020. Giving Birth on Someone's Knees: The Meaning of Genesis 30:3. — *The Jewish bible quarterly*, 48 (4), pp. 211–229.

Mouton, Alice. 2008. *Les rituels de naissance kizzuwatniens: un exemple de rite de passage en Anatolie hittite*. (Collection Études d'archéologie et d'histoire ancienne. Paris: de Boccard

Pecchioli Daddi, Franca & Anna M. **Polvani** 1990. *La Mitologia Ittita*. Brescia: Paideia

Puhvel, Jaan. 2001. Hetiidi seadused. — A. Annus (Toim.). *Muinasaja seadusekogumike antoloogia*. Tallinn: Varrak, lk 155–181

Puhvel, Jaan. 2002. Nomen proprium in Hittite. — S. de Martino & F. Pecchioli Daddi (Eds.). *Anatolica Antica. Studi in memoria di Fiorella Imparati*. (Eothen 11). Firenze: LoGisma, pp. 671–675

Puhvel, Jaan. 2005. Taevane võimuvõitlus. — A. Annus (Ed.). *Muinasaja kirjanduse antoloogia*. Tallinn: Varrak, lk 224–236

Päll, Janika. 2006. *Vanakreeka kirjanduse antoloogia*. Tallinn: Varrak

Raulwing, Peter. 2005. The Kikkuli text (CTH 284). Some interdisciplinary remarks on Hittite training texts for chariot horses in the second half of the 2nd millennium B.C. — A. Gardeisen (Ed.). *Les Équidés dans le monde méditerranéen antique. Actes du colloque organisé par l'École française d'Athènes, le Centre Camille Jullian, et l'UMR 5140 du CNRS, Athènes, 26–28 Novembre 2003*. Lattes: Éd. de l'Association pour le développement de l'archéologie en Languedoc-Rousillon, pp. 61–75

- Sazonov**, Vladimir. 2011. Müüt „Illujanka ja Tešub“ ja ^{EZEN}purulliyaš pidustused hetiidi religioosse ideoloogia ja kuningavõimu kontekstis. — *Usuteaduslik Ajakiri*, 2011, nr 1, lk 143–161
- Siegelová**, Jana. 1971. *Appu-Märchen und Hedammu-Mythus*. (Studien zu den Bogazköy-Texten 14). Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag
- Simpson**, William K. 2003. *The Literature of Ancient Egypt: An Anthology of Stories, Instructions, Stelae, Autobiographies, and Poetry* (3rd ed.). New Haven–London: Yale University Press
- Singer**, Itamar 1995. Some thoughts on translated and original Hittite literature. — *Language and Culture in the Near East*, pp. 123–128
- Taş**, İlknur & Selim F. **Adalı**, 2016. A Hittite view of Lullubum and its world. — Š. Velhartická (Ed.). *Audias fabulas veteres. Anatolian Studies in Honor of Jana Součková-Siegelová*. (Culture and History of the Ancient Near East 79). Leiden–Boston: Brill, pp. 374–388
- Vanstiphout**, Herman L. J. 2003. The disputation between Winter and Summer. — W. W. Hallo & L. K. Younger (Eds.). *The Context of Scripture: Canonical Compositions from the Biblical World* (Vol. I). Leiden–Boston: Brill, pp. 584–588
- Vigo**, Matteo. 2016. Sources for the study of the role of women in the Hittite administration. — B. Lion & C. Michel (Eds.). *The Role of Women in Work and Society in the Ancient Near East*. (Studies in Ancient Near Eastern Records 13). Berlin: de Gruyter, pp. 328–353
- Цымбурский**, Вадим А. 2005. Hetho-Номерика (Наречение Одиссея и наречение злого брата в хеттской Сказке об Аппу и его сыновьях). — Вестник древней истории (2), п.л 14–26